

Ανομοιογένεια στις συμπεριφορές παιδιών που ανήκουν σε ομάδες διάφορων επιπέδων αποδοχής εκ μέρους των συνομηλίκων τους

ΣΟΦΙΑ ΤΡΙΛΙΒΑ
Πανεπιστήμιο Κρήτης
GIOVANNI CHIMENTI
Isik University, Turkey

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σε αυτή τη μελέτη επιχειρήσαμε να αξιολογήσουμε τις θετικές κοινωνικές και τις αντικοινωνικές μορφές συμπεριφοράς των παιδιών, έτσι όπως εκφράζονται στα πλαίσια της ομάδας των συνομηλίκων. Το δείγμα μας συνιστούσαν 105 αγόρια και κορίτσια της Γ' και Δ' τάξης του Δημοτικού σχολείου, στην Κρήτη. Η βασική μας υπόθεση ήταν ότι στα πλαίσια της ομάδας συνομηλίκων, οι ομάδες παιδιών (απορριπτόμενα, αγνοημένα παιδιά, παιδιά που προκαλούν αντιφατικά συναισθήματα, παιδιά μέσης αποδοχής, και δημοφιλή παιδιά) δεν παρουσιάζουν ομοιογένεια ως προς τη συμπεριφορά τους. Χρησιμοποιήθηκαν οι κρίσεις των συνομηλίκων για τους συμμαθητές τους για να αξιολογηθεί η συμπεριφορά των παιδιών. Η ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν από το σύνολο του δείγματος έγινε με βάση την Ιεραρχική Ανάλυση Συστάδων για να εντοπισθούν υπο-ομάδες παιδιών, ανάλογα με τις συμπεριφορές που εμφανίζονται, μέσα στις ομάδες των συνομηλίκων. Τα πορίσματα επιβεβαίωσαν τη βασική υπόθεση: Βρέθηκαν ενδείξεις ανομοιογένειας μέσα στις ακόλουθες ομάδες: (α) Στην ομάδα των απορριπτόμενων παιδιών μία υπο-ομάδα (61%) δε διέφερε από την ομάδα μέτριας αποδοχής ως προς την επιθετική και την αντικοινωνική συμπεριφορά, αλλά είχε σαφώς χαμηλότερη συχνότητα εμφάνισης συμπεριφορών που αποτελούν ενδείξεις θετικής κοινωνικής συμπεριφοράς: (β) στην ομάδα των αγνοούμενων από τους συνομηλίκους παιδιών οι υπο-ομάδες δε διέφεραν από την ομάδα μέτριας αποδοχής ως προς την επιθετική και την αντικοινωνική συμπεριφορά. Μια υπο-ομάδα (31%) είχε σαφώς χαμηλότερη βαθμολογία από την ομάδα μέτριας αποδοχής σε ό,τι αφορά μορφές θετικής κοινωνικής συμπεριφοράς. Τα ευρήματα αυτά ενισχύουν την άποψη ότι (α) η άσκηση κοινωνικών δεξιοτήτων μπορεί να βοηθήσει διάφορες υπο-ομάδες παιδιών μέσα σε μια σχολική τάξη και όχι μόνο τα απορριπτόμενα παιδιά και (β) η εστίαση στις θετικές κοινωνικές συμπεριφορές μπορεί να είναι καθοριστική για τη βελτίωση των σχέσεων με τους συνομηλίκους και των συμπεριφορών που έχουν σχέση με τη σχολική ζωή καθώς και για τη μείωση του ενδεχόμενου μεταγενέστερων αρνητικών επιπτώσεων.

Λέξεις-κλειδιά: Ανομοιογένεια συμπεριφορών. Επίπεδο αποδοχής στην ομάδα συνομηλίκων. Κοινωνική συμπεριφορά.

Κατά πολλούς, το επίπεδο αποδοχής το οποίο λαμβάνει ένα παιδί από την ομάδα των συνομηλίκων του, έχει προγνωστική αξία, ως δείκτης για μετέπειτα κοινωνικο-ψυχολογικά προβλήματα ή διαταραχές προσαρμογής κατά την

προ-εφηβική και εφηβική ηλικία (Coie, Lochman, Terry, & Hyman, 1992. Kupersmidt & Patterson, 1991. Williams & Gilmour, 1994). Σε μία διεξοδική διαχρονική μελέτη, ο Ollendick και οι συνεργάτες του (Ollendick, Greene, Weist, & Oswald,

1990. Ollendick, Weist, Borden, & Greene, 1992) διερεύνησαν τη σχέση μεταξύ του επιπέδου αποδοχής από την ομάδα των συνομηλικών στην Δ' τάξη Δημοτικού και τη συμπεριφορά των παιδιών, όπως εκτιμήθηκε από τους συνομηλικούς, στην Γ' τάξη Γυμνασίου. Σε σύγκριση με τις ομάδες των δημοφιλών παιδιών και των παιδιών που απολάμβαναν μέτρια αποδοχή, τα απορριπτόμενα παιδιά και τα παιδιά που προκαλούσαν αντιφατικά συναισθήματα ήταν περισσότερο επιθετικά (σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των συνομηλικών), είχαν περισσότερα προβλήματα συμπεριφοράς και κατάχρησης ουσιών (σύμφωνα με τις αξιολογήσεις/αυτο-αναφορές των ίδιων των παιδιών) και παρουσίαζαν περισσότερα προβλήματα προσοχής και υπερκινητικότητας (σύμφωνα με τις αξιολογήσεις των δασκάλων). Σε ό,τι αφορά το σχολικό πλαίσιο, τόσο τα απορριπτόμενα παιδιά, όσο και τα παιδιά που προκαλούσαν αντιφατικά συναισθήματα, παρουσίαζαν χαμηλότερη σχολική επίδοση (από την Δ' τάξη Δημοτικού έως την Β' τάξη Γυμνασίου), χαμηλότερη βαθμολογία στα διαγωνίσματα (στο τέλος της Δ' και της Β' τάξης του Γυμνασίου), μεγαλύτερο ποσοστό βαθμών κάτω από τη βάση και μεγαλύτερα ποσοστά εγκατάλειψης του σχολείου, σε σύγκριση με τα δημοφιλή παιδιά.

Σε μια ανάλογη έρευνα, οι Frenztz, Gresham και Elliot (1991) διαπίστωσαν ότι, σε σύγκριση με τα δημοφιλή παιδιά, τα απορριπτόμενα παιδιά παρουσίαζαν σαφώς μεγαλύτερα ποσοστά σε διαταραχές της συμπεριφοράς, σε προβλήματα προσοχής, άγχος και υπερ-κινητικότητα (σύμφωνα με τις αξιολογήσεις των δασκάλων και τις αυτο-αναφορές/αξιολογήσεις των ίδιων των παιδιών).

Αν και υπάρχουν αρκετές ενδείξεις που υποστηρίζουν την υπόθεση ότι είναι κυρίως τα απορριπτόμενα παιδιά που κινδυνεύουν να αναπτύξουν αργότερα ποικίλα κοινωνικά, ψυχολογικά, και ακαδημαϊκά προβλήματα, ορισμένοι ερευνητές υπογράμμισαν την ανομοιογένεια ως προς τη συμπεριφορά που επιδεικνύουν οι διάφορες ομάδες παιδιών όπως προσδιορίζονται από το επίπεδο αποδοχής εκ μέρους των συνο-

μηλικών (Asendorpf, 1990. French, 1988, 1990. La Greca, 1997. Parker & Asher, 1987. Parkhurst & Asher, 1992).

Εφόσον η έγκαιρη παρέμβαση μπορεί να βοηθήσει στη μείωση του κινδύνου εμφάνισης μεταγενέστερων προβλημάτων προσαρμογής, δίνεται ιδιαίτερη σημασία στα προγράμματα προώθησης των κοινωνικών δεξιοτήτων (Chimienti & Trilivas, 1995. Mize & Ladd, 1990. Schneider, 1992. Τριλίβα, 1997. Τριλίβα & Chimienti, 1996, 1998). Είναι όμως γεγονός ότι η πλειονότητα των ερευνών στον τομέα αυτό, δίνει την εντύπωση ότι :

- οι ομάδες βάσει του επιπέδου αποδοχής εκ μέρους των συνομηλικών είναι ομοιογενείς, και
- η άσκηση κοινωνικών δεξιοτήτων αφορά κυρίως στα απορριπτόμενα από την ομάδα παιδιά (La Greca, 1997).

Κατά συνέπεια, τα περισσότερα προγράμματα κοινωνικών δεξιοτήτων εξακολουθούν να απευθύνονται κυρίως στην ομάδα των απορριπτόμενων παιδιών.

Δεδομένου ότι ο μεγαλύτερος αριθμός των ερευνών πάνω στις σχέσεις των συνομηλικών και στην άσκηση των κοινωνικών δεξιοτήτων αναφέρεται σε παιδιά της Βορείου Αμερικής, είναι σαφές ότι χρειάζεται να διευρύνουμε τη διαπολιτισμική βάση δεδομένων για την παρέμβαση στον τομέα των κοινωνικών δεξιοτήτων. Τα τελευταία χρόνια, παρατηρούμε αύξηση του ενδιαφέροντος για τις σχέσεις μεταξύ συνομηλικών μέσα σε ποικίλα πολιτισμικά πλαίσια (π.χ., Cillessen, Van Ijzendorp, Van Lieshout, & Hartup 1992. Menesini, 1993). Ορισμένοι ερευνητές τόνισαν τις πολιτισμικές διαφορές τόσο στις μορφές συμπεριφοράς που σχετίζονται με το βαθμό αποδοχής εκ μέρους των συνομηλικών, όσο και στη σύνθεση των παραγόντων βάσει των οποίων αξιολογείται η συμπεριφορά από τους συνομηλικούς. Οι πολιτισμικές διαφορές αφορούσαν παιδιά της Βορείου Αμερικής, της Κίνας, και του Ισραήλ (Chen, Rubin, & Sun, 1992. Krispin, Sternberg, & Lamb, 1992). Οι παραπάνω έρευνες (Cillessen et al., 1992. Menesini, 1993), όπως και η δική μας στην Ελλάδα (Τριλίβα & Chimienti,

1993), δείχνουν, παρ' όλα αυτά, ότι οι διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες εξακολουθούν να έχουν πολυάριθμα κοινά χαρακτηριστικά.

Στην παρούσα έρευνα, οι χαρακτηρισμοί των συνομηλίκων ως προς τη συμπεριφορά του κάθε συμμαθητή τους χρησιμοποιήθηκαν για να εκτιμηθεί η θετική κοινωνική συμπεριφορά και η αντικοινωνική συμπεριφορά παιδιών της Γ' και Δ' τάξης του Δημοτικού. Η βασική υπόθεση της έρευνας ήταν ότι στα πλαίσια της ομάδας συνομηλίκων, οι ομάδες παιδιών (απορριπτόμενα, αγνοημένα παιδιά, παιδιά που προκαλούν αντιφατικά συναισθήματα, μέσης αποδοχής παιδιά, και δημοφιλή παιδιά) δεν παρουσιάζουν ομοιογένεια ως προς τη συμπεριφορά τους. Στόχος της έρευνας ήταν να πιστοποιήσει την ανομοιογένεια αυτή.

Μέθοδος

Δείγμα - Σχέδιο έρευνας

Το δείγμα μας συνιστούσαν 53 αγόρια και 52 κορίτσια (ηλικίας 8 έως 10 ετών), της Γ' τάξης (N=48) και της Δ' τάξης (N=57) δύο δημοτικών σχολείων μεγάλης πόλης της Κρήτης. Η κοινωνικο-οικονομική προέλευση των παιδιών ήταν ποικίλη. Η αξιολόγηση των θετικών κοινωνικών και αντικοινωνικών συμπεριφορών και του επιπέδου αποδοχής εκ μέρους των συνομηλίκων έγινε στις αρχές Φεβρουαρίου και, για την εκτίμηση της αξιοπιστίας, επαναλήφθηκε δέκα εβδομάδες αργότερα, με 50 παιδιά.

Οι αξιολογήσεις έγιναν στα πλαίσια ενός ευρύτερου προγράμματος άσκησης κοινωνικών δεξιοτήτων (Chimienti & Trilivas, 1995. Τριλίβα & Chimienti, 1996).

Κλίμακες αξιολόγησης συνομηλίκου

Για την κατάταξη των παιδιών σε κοινωνιομετρικές ομάδες, δηλαδή, σε απορριπτόμενα παιδιά, παιδιά που αφήνουν τους άλλους αδιάφο-

ρους (που οι άλλοι αγνοούν), παιδιά που προκαλούν αντιφατικά συναισθήματα, παιδιά μέτριας αποδοχής, και δημοφιλή παιδιά, χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος των Coie, Dodge και Coppotelli (1982). Με τη μέθοδο αυτή ο βαθμός αποδοχής εκ μέρους των συνομηλίκων βασίστηκε στις ερωτήσεις: "Ποιος θα ήθελες να κάθεται δίπλα σου;" και "Ποιον θα ήθελες για καλύτερο σου φίλο;". Στη μελέτη μας δώσαμε μόνο μια ερώτηση, και συγκεκριμένα τη δεύτερη. Ο βαθμός απόρριψης βασίστηκε στον αριθμό επιλογών που δόθηκαν για κάθε παιδί ως απάντηση στην ερώτηση: "Ποιος θα ήθελες να μη βρισκόταν μέσα στην τάξη;" Ο βαθμός απόρριψης και ο βαθμός αποδοχής χρησιμοποιήθηκε για να καταταγούν τα παιδιά σε μία από τις πέντε ομάδες κοινωνιομετρικής θέσης. Τα ακατέργαστα σύνολα επιλογών για αποδοχή και απόρριψη μετατράπηκαν σε βαθμούς Z. Ο βαθμός κοινωνικής προτίμησης (ΚΠ) είναι η διαφορά ανάμεσα στο βαθμό αποδοχής (Α) και το βαθμό απόρριψης (Δ), ενώ ο βαθμός κοινωνικής επιρροής (ΚΕ) είναι το άθροισμα αυτών των δύο τιμών. Οι βαθμοί ΚΠ και ΚΕ μετατράπηκαν σε βαθμούς Z και οι ομάδες κοινωνιομετρικής θέσης διαμορφώθηκαν όπως δείχνει ο Πίνακας 1.

Στη μελέτη μας η βαθμολογία απόρριψης εκ μέρους των συνομηλίκων βασίστηκε στον αριθμό επιλογών που έγιναν για κάθε παιδί ως απάντηση στην ερώτηση: "Ποια παιδιά θα ήθελες να μη βρίσκονται στην τάξη σου;" Η αξιοπιστία με βάση τη μέθοδο εξέτασης-επανεξέτασης ήταν $r=0.84$. Η βαθμολογία αποδοχής εκ μέρους των συνομηλίκων βασίστηκε στον αριθμό επιλογών που έγιναν για κάθε παιδί ως απάντηση στην ερώτηση: "Ποιοι θα ήθελες να είναι οι καλύτεροί σου φίλοι;" Η αξιοπιστία με βάση τη μέθοδο εξέτασης-επανεξέτασης ήταν $r=0.86$.

Η επιθετικότητα, έτσι όπως την αντιλαμβάνονται οι συνομηλικοί, αξιολογήθηκε με βάση δέκα ερωτήσεις (όπως δίνονται από τους Walder, Abelson, Eron, Banta, & Laulich, 1961), οι οποίες περιγράφουν συγκεκριμένες επιθετικές-προκλητικές μορφές συμπεριφοράς, που

Πίνακας 1
Προσδιορισμός της κοινωνιομετρικής θέσης

	Αποδοχή (Α)	Απόρριψη (Δ)	Κοινωνική Προτίμηση (ΚΠ)	Κοινωνική Επιρροή (ΚΕ)
	A=O αριθμός επιλογών για αποδοχή (σε βαθμούς Z)	Δ=O αριθμός επιλογών για απόρριψη (σε βαθμούς Z)	ΚΠ=A-Δ	ΚΕ=A+Δ
Δημοφιλή παιδιά	Πάνω από το μέσο όρο της ομάδας (Z>0.0)	Κάτω από το μέσο όρο της ομάδας (Z<0.0)	Υψηλή (Z>0.8)	-----
Απορριπτόμενα παιδιά	Κάτω από το μέσο όρο της ομάδας (Z<0.0)	Πάνω από το μέσο όρο της ομάδας (Z>0.0)	Χαμηλή (Z<-0.8)	-----
Παιδιά που οι άλλοι αγνοούν	Κάτω από το μέσο όρο της ομάδας (Z<0.0)	Κάτω από το μέσο όρο της ομάδας	----- (Z<0.0)	Χαμηλή (Z<-0.8)
Παιδιά μέτριας αποδοχής	-----	-----	Μέτρια (-0.8<Z<0.8)	Μέτρια (-0.8<Z<0.8)

Σημείωση: Η ομάδα των παιδιών που προκαλούν αντιφατικά συναισθήματα δε συμπεριλαμβάνεται διότι η ομάδα αυτή είχε μόνο έξι παιδιά.

συναντώνται συνήθως στην τάξη ή στο προαύλιο του σχολείου. Η αξιοπιστία με βάση τη μέθοδο εξέτασης-επανεξέτασης ήταν $r=0.85$. Ο συντελεστής Cronbach για το ερωτηματολόγιο ήταν $\alpha=0.96$.

Κατασκευάστηκαν, επίσης, και πρόσθετα περιγραφικά μέσα μέτρησης, για την αξιολόγηση γενικών αντικοινωνικών και θετικών κοινωνικών τύπων συμπεριφοράς (εννέα προτάσεις για κάθε τύπο, βλέπετε Πίνακα 2). Χρησιμοποιήθηκαν ανάλογες περιγραφικές προτάσεις, όπως για παράδειγμα, "θυμώνει εύκολα" και "διατηρεί την ψυχραιμία του". Για τα στοιχεία της θετικής κοινωνικής συμπεριφοράς, ο συντελεστής Cronbach ήταν $\alpha=0.94$ και η αξιοπιστία με βάση τη

μέθοδο εξέτασης-επανεξέτασης ήταν $r=0.89$. Για τις ερωτήσεις της αντικοινωνικής συμπεριφοράς, ο συντελεστής Cronbach ήταν $\alpha=0.95$ και η αξιοπιστία με βάση τη μέθοδο εξέτασης-επανεξέτασης ήταν $r=0.81$.

Στον Πίνακα 2 παρουσιάζονται, περιληπτικά, όλα τα στοιχεία αξιολόγησης που χρησιμοποιήθηκαν για τη διαμόρφωση των διάφορων υποομάδων της συμπεριφοράς.

Διαδικασία

Κάθε παιδί πήρε ένα βιβλιαράκι με αντίγραφα του καταλόγου της τάξης, όπου τα ονόματα

Πίνακας 2
Περίληψη περιγραφών της συμπεριφοράς για τις επιλογές των συνομηλίκων:
Επιθετικές, αντικοινωνικές και κοινωνικές συμπεριφορές

Επιθετική συμπεριφορά

Προκλητική (5)*:	δεν υπακούει, στραβοκοιτάζει τους άλλους, απαιτεί πράγματα
Σωματική επιθετικότητα (2):	ξεκινά καυγάδες, σπρώχνει, σκουντά με δύναμη
Έμμεση επιθετικότητα (3):	εκφράζεται κακόβουλα, συκοφαντεί, παίρνει τα πράγματα των άλλων

Αντικοινωνική συμπεριφορά

Ανεξέλεγκτη (3):	θυμώνει εύκολα, εξοργίζει τους άλλους, δημιουργεί προβλήματα
Μη συνεργατική (3):	παρεμβαίνει στις δραστηριότητες, δε δουλεύει με τους άλλους, δεν αποδίδει στις ομαδικές εργασίες της τάξης
Χωρίς ενσυναίσθηση (3):	σκέφτεται μόνο τον εαυτό του, δεν "μοιράζεται", δεν περιμένει τη σειρά του

Κοινωνική συμπεριφορά

Ελεγχόμενη (3):	διατηρεί την ψυχραιμία του, αποφεύγει να θυμώνει τους άλλους, προλαμβάνει τη δημιουργία προβλημάτων
Συνεργατική (3):	βοηθά να γίνει κάτι, συνεργάζεται, αποδίδει στις ομαδικές εργασίες της τάξης
Με ενσυναίσθηση (3):	λαμβάνει υπόψη του τα δικαιώματα και τα συναισθήματα των άλλων, "μοιράζεται", περιμένει τη σειρά του

Σημείωση: Ο αριθμός στοιχείων μέσα στην υποκλίμακα δίνεται με τον αριθμό σε παρένθεση.

των αγοριών και των κοριτσιών ήταν γραμμένα σε δύο ξεχωριστές στήλες, με τυχαία σειρά. Στις οδηγίες τονίζαμε ότι τις απαντήσεις δε θα τις έβλεπαν ούτε οι δάσκαλοι, ούτε τα άλλα παιδιά, ούτε και οι γονείς. Η περιγραφή της κάθε συμπεριφοράς διαβαζόταν μεγαλόφωνα, και τα παιδιά έβαζαν σε κύκλο τα ονόματα όσο το δυνατόν περισσότερων συμμαθητών/τριών τους, στους οποίους πίστευαν ότι ταιριάζει η κάθε περιγραφή. Λόγω του απεριόριστου αριθμού επιλογών, η κάθε επιλογή ήταν ουσιαστικά ανεξάρτητη και, επομένως, δε γινόταν σε βάρος άλλων πιθανών επιλογών (Parkhurst & Asher, 1992).

Η διαδικασία αξιολόγησης διαρκούσε 45 λεπτά, περίπου. Την αξιολόγηση την έκανε ένας από τους ερευνητές. Τα παιδιά που απουσίαζαν

από αυτή τη διαδικασία της αξιολόγησης εξετάστηκαν σε συμπληρωματική συνεδρία.

Αποτελέσματα και συζήτηση

Οι βαθμολογίες των επιλογών αναλύθηκαν με βάση την Ιεραρχική Ανάλυση Συστάδων με σκοπό να εντοπισθούν οι υπο-ομάδες των παιδιών που παρουσιάζουν τις συγκεκριμένες συμπεριφορές (που αποκαλούνται "συστάδες") μέσα στα πλαίσια της κάθε ομάδας όπως ορίστηκε με βάση την αποδοχή/απόρριψη. Η Ιεραρχική Ανάλυση Συστάδων δίνει τη δυνατότητα να έχουμε μια συνολική εικόνα για τις υποκατηγορίες από τις οποίες συνίσταται μια ευρύτερη κα-

τηγορία/ομάδα, προσφέροντας ταυτοχρόνως και μια ποιοτική και ιεραρχικά δομημένη αξιολόγηση της κάθε κατηγορίας. Οι υπο-ομάδες των παιδιών στη συγκεκριμένη ανάλυση συγκρίθηκαν μεταξύ τους ως προς τις θετικές κοινωνικές, αντικοινωνικές, και επιθετικές μορφές συμπεριφοράς που συσχετίζονται με το βαθμό αποδοχής που το παιδί απολαμβάνει από την ομάδα των συνομηλίκων που το πλαισιώνει.

Ειδικότερα η πορεία της ανάλυσης ήταν η ακόλουθη. Για να αντισταθίσουμε τυχόν διαφορές μεταξύ των τάξεων και των τμημάτων, οι επιλογές για την κάθε συμπεριφορά σταθμίστηκαν μέσα σε κάθε τμήμα. Υπολογίστηκαν οι μέσοι όροι αυτής της σταθμισμένης βαθμολογίας (βαθμοί Z) για τις μορφές της επιθετικής, αντικοινωνικής, και θετικής κοινωνικής συμπεριφοράς. Στο Σχήμα 1 παρουσιάζονται οι βαθμοί Z για κάθε μία από τις τέσσερις ομάδες-επίπεδα αποδοχής από την ομάδα των συνομηλίκων. Τα στοιχεία της ομάδας των παιδιών που προκαλούν αντιφατικά συναισθήματα δεν περιλήφθησαν στην ανάλυση, διότι η ομάδα αυτή είχε μόνον έξι παιδιά. Συνοπτικά:

- Τα δημοφιλή παιδιά είχαν υψηλή βαθμολογία σε θετικής κοινωνικής μορφής συμπεριφορές και χαμηλή σε επιθετικής και αντικοινωνικής μορφής συμπεριφορές.

- Τα απορριπτόμενα παιδιά είχαν υψηλή βαθμολογία σε ό,τι αφορά τις επιθετικές και αντικοινωνικές μορφές συμπεριφοράς και χαμηλή σε θετικές κοινωνικές μορφές συμπεριφοράς.

- Τα παιδιά που οι άλλοι αγνοούν είχαν, γενικά, χαμηλή βαθμολογία σε όλες τις μορφές συμπεριφοράς.

- Τα παιδιά μέτριας αποδοχής βρίσκονταν κοντά στο μέσο όρο ως προς τη βαθμολογία των τύπων κοινωνικής συμπεριφοράς, και λίγο κάτω από το μέσο όρο ως προς τη βαθμολογία των τύπων επιθετικής και αντικοινωνικής συμπεριφοράς.

Οι τρεις σταθμισμένες βαθμολογίες ως προς την επιθετική, θετική κοινωνική και αντικοινωνική συμπεριφορά υποβλήθηκαν σε Ιεραρχική Ανά-

λυση Συστάδων, για να εντοπισθούν οι υπο-ομάδες των συμπεριφορών μέσα στην κάθε ομάδα αποδοχής (δηλαδή, στις ομάδες των απορριπτόμενων παιδιών, των παιδιών που οι συνομηλικοί αγνοούν, των δημοφιλών παιδιών και των παιδιών μέτριας αποδοχής). Για τις αναλύσεις αυτές χρησιμοποιήθηκαν Ευκλείδειες Αποστάσεις και Πλήρεις Συνδέσεις.

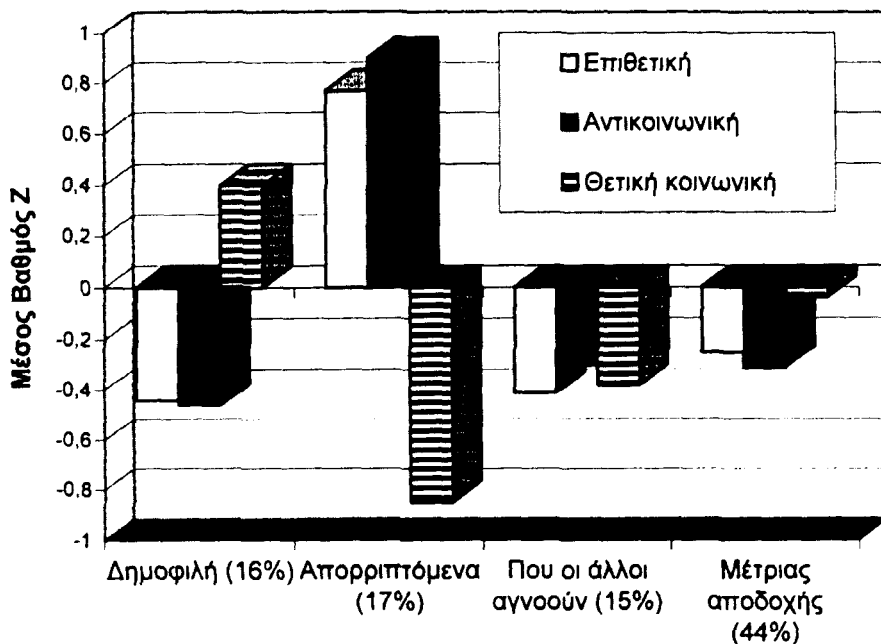
Επιλέξαμε τη διαδικασία της Πλήρους Συνδέσης με σκοπό να είμαστε συνεπείς με την ανάλογη μεθοδολογία των French (1988, 1990) και Chillesen et al. (1992) που έχουν δημοσιεύσει παρόμοιες μελέτες. Το μέγεθος του Συντελεστή Συσχέτισης των Συστάδων -το τετράγωνο της Ευκλείδειας Απόστασης-, αποτέλεσε και το καθοριστικό κριτήριο για τον αριθμό των συστάδων στον οποίο καταλήξαμε: Η δημιουργία των συστάδων, δηλαδή σταμάτησε όταν ο συντελεστής αυτός έγινε μεγάλος (βλέπε διαφορά ανάμεσα στο προτελευταίο και τελευταίο νούμερο των συντελεστών των συστάδων).

Για τρεις από τις ομάδες επιπέδου αποδοχής, η λύση των τριών συστάδων ήταν κατάλληλη. Οι τιμές των συντελεστών των συστάδων για τις ομάδες αυτές ήταν:

Απορριπτόμενα					
παιδιά:	2.32	3.15	3.44	8.58	
Παιδιά αγνοημένα					
από την ομάδα:	.44	.65	.90	2.44	
Δημοφιλή παιδιά:	.74	1.25	1.50	5.01	
(αντίστοιχα, για λύσεις 5, 4, 3, και 2 συστάδων)					
Παιδιά μέτριας					
αποδοχής από					
την ομάδα:	.95	1.98	2.73	3.31	8.44
(αντίστοιχα για λύσεις 5, 4, 3, 2, και 1 συστάδας)					

Για λόγους ομοιομορφίας, υιοθετήσαμε τη λύση των 3 συστάδων (από τη συστάδα 3 και μετά, η τιμή του συντελεστή μεγάλωνε κατά πολύ).

Με τις Πλήρεις Συνδέσεις, επιχειρήσαμε τη συγχώνευση των Συστάδων που αναδύθηκαν από την επεξεργασία των δεδομένων. Πιο συγκεκριμένα, με τις Πλήρεις Συνδέσεις, σε κάθε επίπεδο της Ιεραρχικής Ανάλυσης Συστάδων, συγ-

Σχήμα 1

Σταθμισμένοι βαθμοί επιλογών ως προς την επιθετική, θετική κοινωνική, και αντικοινωνική συμπεριφορά για τις τέσσερις ομάδες με βάση το επίπεδο αποδοχής εκ μέρους των συνομηλίκων

χωνεύονται δύο συστάδες και σχηματίζουν έτσι μια ευρύτερη συστάδα. Η συγκεκριμένη μέθοδος κρίθηκε ιδιαίτερα χρήσιμη για τα δεδομένα της παρούσας έρευνας επειδή η πρόθεση ήταν να τονισθεί κυρίως η ανομοιογένεια και όχι να προσδιορισθεί η ακριβής φύση των υπο-ομάδων.

Ο Πίνακας 3 παρουσιάζει τις μέσες βαθμολογίες συμπεριφοράς για τις συστάδες κάθε ομάδας αποδοχής. Αναλύσεις διακύμανσης και Tukey's posthoc tests χρησιμοποιήθηκαν για να συγκριθούν οι συστάδες ως προς τις βαθμολογίες της επιθετικής, της αντικοινωνικής, και της θετικής κοινωνικής συμπεριφοράς.

Η ομάδα των απορριπτόμενων παιδιών (N=18)

Οι μέσες σταθμισμένες βαθμολογίες για την επιθετική, την αντικοινωνική και τη θετική κοινωνική συμπεριφορά των τριών συστάδων για τα απορριπτόμενα παιδιά, παρουσιάζονται στο Σχήμα 2. Η σύγκριση των απορριπτόμενων παιδιών με τα παιδιά μέτριας αποδοχής έγινε διότι η δεύτερη ήταν η μεγαλύτερη ομάδα παιδιών και η βαθμολογία τους στην απόρριψη και στην αποδοχή δεν ήταν υπερβολική. Για να διερευνηθεί η ποικιλία στη συμπεριφορά που επιδεικνύουν τα παιδιά κάθε υπο-ομάδας των απορριπτόμενων παιδιών, οι τρεις συστάδες που δημιουργήθηκαν συγκρίθηκαν τόσο μεταξύ τους, όσο και με την ομάδα παιδιών μέτριας αποδοχής, σε τρεις ξεχωριστές αναλύσεις διακύμανσης, μια ανάλυση για κάθε συμπεριφορά. Επιπλέον στις

Πίνακας 3
Σταθμισμένες βαθμολογίες συμπεριφορών ανά συστάδα και ανά ομάδα παιδιών,
όπως διαμορφώθηκαν από τις επιλογές των συνομηλίκων

Αποδοχή συνομηλίκων και συστάδες											
	Απορριπτόμενα παιδιά			Παιδιά που οι άλλοι αγνοούν		Παιδιά μέτριας αποδοχής			Δημοφιλή παιδιά		
	Συσ-1	Συσ-2	Συσ-3	Συσ-1	Συσ-2	Συσ-1	Συσ-2	Συσ-3	Συσ-1	Συσ-2	Συσ-3
Επιθετική											
Μέσος Όρος	-0.05	1.39	3.06	-0.38	-0.31	0.08	-0.44	1.30	-0.39	-0.34	-0.35
Τυπική Απόκλιση	0.24	0.34	0.63	0.22	0.27	0.23	0.21	0.16	0.09	0,18	0.20
Αντικοινωνική											
Μέσος Όρος	0.24	1.47	2.58	-0.22	-0.27	0.01	-0.46	0.60	-0.43	-0.32	-0.39
Τυπική Απόκλιση	0.38	0.52	0.70	0.21	0.24	0.26	0.20	0.08	0.33	0.29	0,23
Θετική Κοινωνική											
Μέσος Όρος	-0.80	-0.74	-1.11	-0.06	-0.79	-0.51	0.13	-0.71	0.39	2.51	1.25
Τυπική Απόκλιση	0.33	0.62	0.37	0.38	0.10	0.24	0.45	0.18	0.25	0.66	0.19
Αριθμός Περιπτώσεων (N)	11	4	3	10	5	10	34	2	8	6	3

Σημείωση: Συσ = Συστάδα

αναλύσεις διακύμανσης που βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές ακολούθησαν Tukey's post hoc tests. Από τις αναλύσεις διακύμανσης προέκυψαν :

Επιθετικότητα: $F(3,60)=70.52, p<.0001$

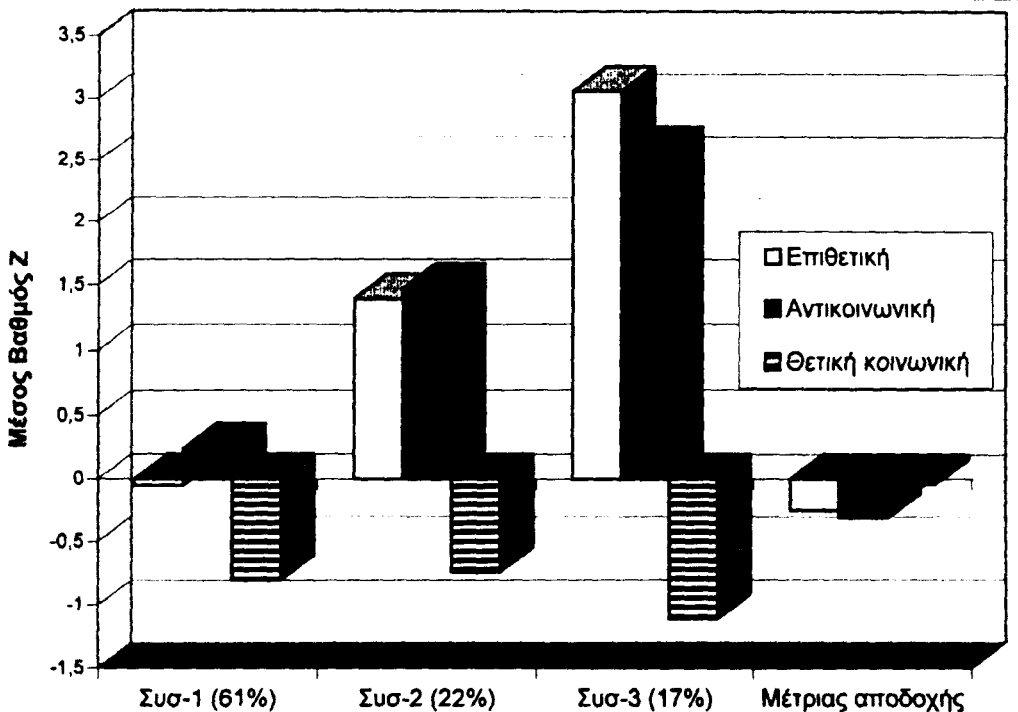
Αντικοινωνική Συμπεριφορά: $F(3,60)=77.69, p<.0001$

Θετική Κοινωνική Συμπεριφορά: $F(3,60)=12.30, p<.0001$

Στις συστάδες 2 (22% των απορριπτόμενων παιδιών) και 3 (17% των απορριπτόμενων παιδιών) παρουσιάστηκαν σημαντικά υψηλότερες τιμές σε επιθετικές και αντικοινωνικές μορφές συμπεριφοράς (Tukey's post hoc, $p<.05$) και σημαντικά χαμηλότερες τιμές σε θετικές κοινωνι-

κές μορφές συμπεριφοράς (Tukey's post hoc, $p<.05$) σε σύγκριση με τις συστάδες των παιδιών που ανήκουν στην ομάδα μέτριας αποδοχής. Αντίθετα, τα παιδιά της συστάδας 1 (61%), δεν παρουσίασαν στατιστικά σημαντικές διαφορές, σε σύγκριση με τα παιδιά μέτριας αποδοχής, ως προς τη βαθμολογία της επιθετικότητας και της αντικοινωνικής συμπεριφοράς (Tukey's post hoc, $p>.05$), αλλά η βαθμολογία τους στις θετικές κοινωνικές μορφές συμπεριφοράς ήταν σημαντικά χαμηλότερη από εκείνη των παιδιών μέτριας αποδοχής (Tukey's post hoc, $p<.05$).

Οι συστάδες 2 και 3 αντιπροσωπεύουν χαρακτηριστικές περιπτώσεις απορριπτόμενων παιδιών: σύμφωνα με τις επιλογές των συνομηλίκων

Σχήμα 2

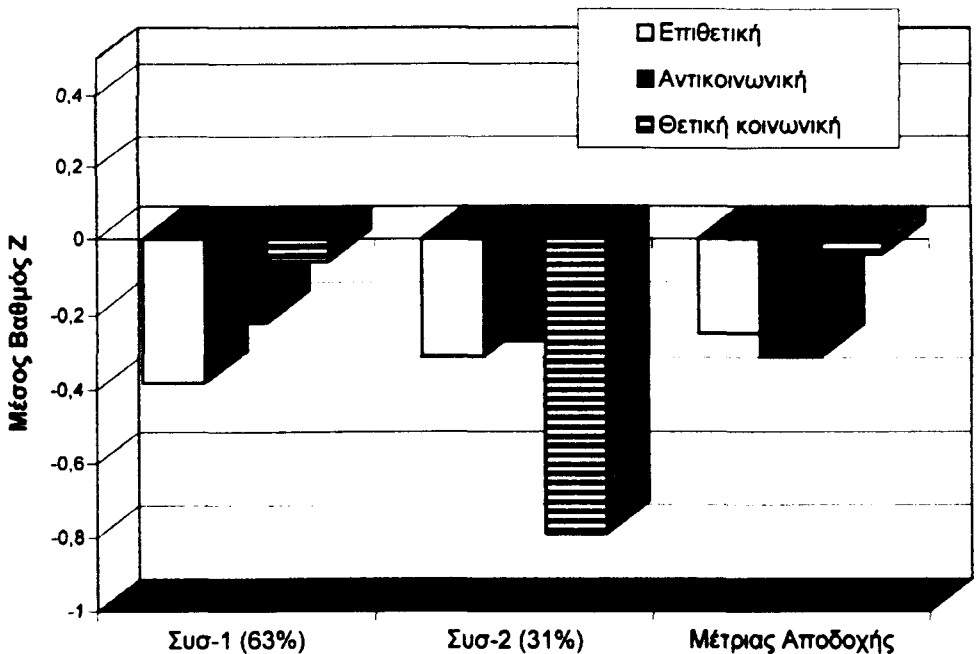
Σταθμισμένοι βαθμοί επιλογών ως προς την επιθετική, θετική κοινωνική, και αντικοινωνική συμπεριφορά: Υπο-ομάδες των απορριπτόμενων παιδιών σε σύγκριση με τα παιδιά μέτριας αποδοχής

τους, έχουν υψηλή βαθμολογία ως προς τις επιθετικές και αντικοινωνικές μορφές συμπεριφοράς και χαμηλή βαθμολογία ως προς τις θετικές κοινωνικές συμπεριφορές. Για τα παιδιά αυτά, η εκπαίδευση στις κοινωνικές δεξιότητες θα μπορούσε να περιλαμβάνει δραστηριότητες που στοχεύουν τόσο στη μείωση των αντικοινωνικών συμπεριφορών όσο και στην αύξηση των θετικών κοινωνικών μορφών συμπεριφοράς. Η συστάδα 1, πάλι, περιλαμβάνει παιδιά που δεν είναι ιδιαίτερα επιθετικά και που εμφανίζουν μέτριου βαθμού αντικοινωνική συμπεριφορά. Για την υποομάδα αυτή, η απόρριψη συνδέεται με την έλλειψη ελεγχόμενης, συνεργατικής συμπεριφοράς συμπεριλαμβανομένης και της ενσυναίσθησης, ή ενσυναίσθητης κατανόησης του "άλλου", δηλαδή, της ικανότητας του παιδιού να "μπαινεί" στη θέση του "άλλου", να "μοιράζεται", να αναγνωρί-

ζει τα συναισθήματα, τα δικαιώματα και τις ανάγκες των άλλων γύρω του (Chimienti & Trilivas, 1995). Συνακόλουθα, μια ενδεχόμενη εκπαίδευση στις κοινωνικές δεξιότητες θα ήταν χρήσιμο να επικεντρωθεί στην ενίσχυση των θετικών κοινωνικών τύπων συμπεριφοράς.

Η ομάδα των παιδιών που οι άλλοι αγνοούν (N=16)

Το Σχήμα 3 παρουσιάζει τις μέσες σταθμισμένες βαθμολογίες της συμπεριφοράς για δύο συστάδες της ομάδας των παιδιών που οι άλλοι αγνοούν καθώς και εκείνες της ομάδας παιδιών μέτριας αποδοχής, με την οποία γίνεται η σύγκριση. (Η τρίτη συστάδα συνίστατο σε μία μόνο περίπτωση και, επομένως, δε συμπεριλαμβάνεται.) Για να διερευνηθεί η ποικιλία στη συμπερι-

Σχήμα 3

Σταθμισμένοι βαθμοί επιλογών ως προς την επιθετική, θετική κοινωνική, και αντικοινωνική συμπεριφορά: Υπο-ομάδες παιδιών που οι άλλοι αγνοούν σε σύγκριση με τα παιδιά μέτριας αποδοχής

φορά που επιδεικνύουν τα παιδιά κάθε υπο-ομάδας των παιδιών που οι άλλοι αγνοούν, οι συστάδες που δημιουργήθηκαν συγκρίθηκαν τόσο μεταξύ τους, όσο και με την ομάδα μέτριας αποδοχής, σε τρεις ξεχωριστές αναλύσεις διακύμανσης, μια ανάλυση για κάθε συμπεριφορά. Από τις τρεις αναλύσεις διακύμανσης προέκυψαν:

Επιθετικότητα: $F(2,58) = .35, p > .05$

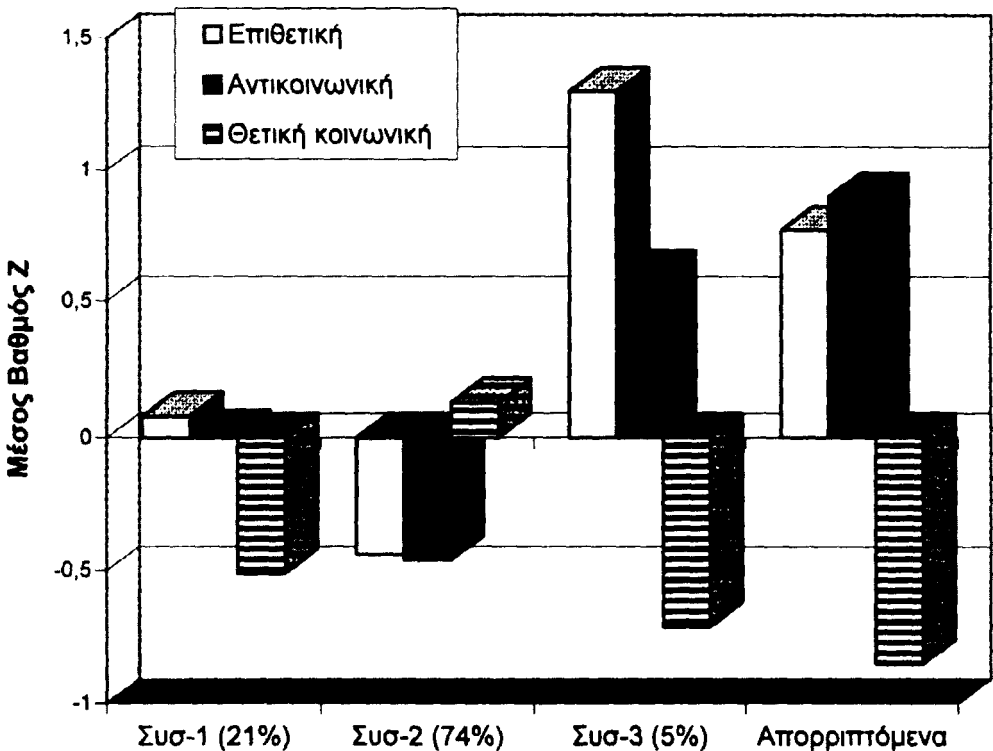
Αντικοινωνική Συμπεριφορά: $F(2,58) = .34, p > .05$

Θετική Κοινωνική Συμπεριφορά: $F(2,58) = 6.90, p < .01$

Ως προς τις μετρήσεις των επιθετικών και αντικοινωνικών μορφών συμπεριφοράς, οι δύο συστάδες δε διέφεραν από την ομάδα παιδιών μέτριας αποδοχής. Σε ό,τι αφορά τις θετικές

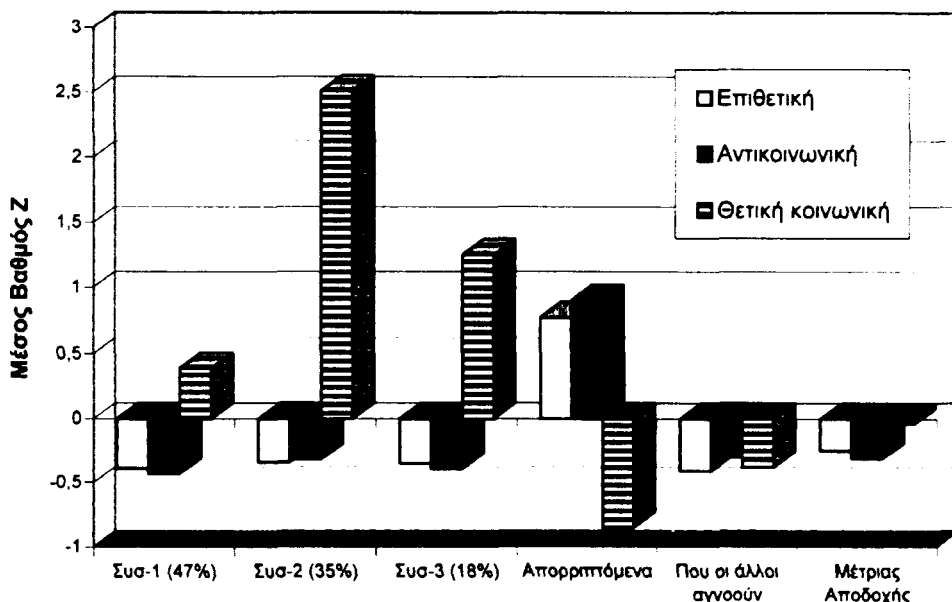
κοινωνικές μορφές συμπεριφοράς, όμως, ο αριθμός επιλογών στην συστάδα 2 (33% της ομάδας) ήταν σημαντικά (και εντυπωσιακά) χαμηλότερος από εκείνον της ομάδας των παιδιών μέσης αποδοχής, με την οποία έγινε η σύγκριση (Tukey's post hoc συγκρίσεις, $p < .05$). Η συστάδα 1 (66% της ομάδας) δε διέφερε από την ομάδα παιδιών μέσης αποδοχής κατά τη post hoc σύγκριση ($p > .05$).

Τα παιδιά της κατηγορίας αυτής επιλέγονται ελάχιστα από τους συνομηλίκους τους ως προς τις διάφορες συμπεριφορές. Στο δείγμα μας, τα παιδιά που οι άλλοι αγνοούν δε διέφεραν από τα παιδιά μέτριας αποδοχής ως προς τις επιθετικές και αντικοινωνικές μορφές συμπεριφοράς, αλλά

Σχήμα 4

Σταθμισμένοι βαθμοί επιλογών ως προς την επιθετική, θετική κοινωνική, και αντικοινωνική συμπεριφορά: Υπο-ομάδες παιδιών μέτριας αποδοχής σε σύγκριση με τα παιδιά μέτριας αποδοχής

Σχήμα 5

Σταθμισμένοι βαθμοί επιλογών ως προς την επιθετική, θετική κοινωνική, και αντικοινωνική συμπεριφορά: Υπο-ομάδες των δημοφιλών παιδιών σε σύγκριση με τις υπόλοιπες ομάδες

μία υπο-ομάδα (33% της ομάδας) είχε σαφώς χαμηλότερη βαθμολογία από την ομάδα μέτριας αποδοχής ως προς τις θετικές κοινωνικές μορφές συμπεριφοράς. Για τα παιδιά αυτά, η εκπαίδευση στις κοινωνικές δεξιότητες θα μπορούσε να εστιασθεί στην αύξηση αυτών των θετικών μορφών συμπεριφοράς.

Η ομάδα μέτριας αποδοχής (N=46)

Μέσα στην ομάδα των παιδιών μέτριας αποδοχής βρέθηκαν σημαντικές διαφορές μεταξύ των τριών συστάδων, ως προς όλους τους τύπους συμπεριφοράς, έτσι όπως αξιολογήθηκαν από τους συνομηλίκους. Η ποικιλία αυτή δίνεται παραστατικά στο Σχήμα 4, στο οποίο συμπεριλαμβάνεται και η ομάδα των απορριπτόμενων

παιδιών, για λόγους σύγκρισης. Από τις τρεις αναλύσεις διακύμανσης προέκυψαν :

Επιθετικότητα: $F(3,60) = 14.15, p < .0001$

Αντικοινωνική Συμπεριφορά: $F(3,60) = 22.02, p < .0001$

Θετική Κοινωνική Συμπεριφορά: $F(3,60) = 26.21, p < .0001$

Μια μικρή υπο-ομάδα (συστάδα 3, που αποτελεί το 5% των παιδιών μέτριας αποδοχής) παρουσιάζει βαθμολογίες παρόμοιες με εκείνες της ομάδας των απορριπτόμενων παιδιών: υψηλές ως προς τις επιθετικές και αντικοινωνικές μορφές συμπεριφοράς και χαμηλές ως προς τις θετικές κοινωνικές μορφές συμπεριφοράς (Tukey's post hoc, $p > .05$). Επειδή υπάρχει σημαντική μεταβλητότητα μεταξύ των παιδιών μέτριας αποδοχής, η τυπική αρνητική σχέση μεταξύ αντικοινωνικών και θετικών κοινωνικών μορφών

συμπεριφοράς είναι σαφέστατη. Μια μικρή συστάδα παρουσιάζει στενές αντιστοιχίες με την ομάδα των απορριπτόμενων παιδιών, επομένως, τα παιδιά αυτής της συστάδας θα μπορούσαν να ωφεληθούν από την εκπαίδευση στις κοινωνικές δεξιότητες, με σκοπό να ενισχυθούν οι κοινωνικές μορφές συμπεριφοράς και να μειωθούν οι αντικοινωνικές μορφές συμπεριφοράς.

Η δημοφιλής ομάδα (N = 17)

Οι υπο-ομάδες αυτής της ομάδας παιδιών συγκρίθηκαν τόσο μεταξύ τους, όσο και με τις ομάδες των απορριπτόμενων, αγνοημένων και μέσης αποδοχής παιδιών. Αυτό έγινε για να βάλουμε αυτή την "υγιή" ομάδα σε ένα πλαίσιο σύγκρισης με τις ομάδες που είναι πιθανόν να εμφανίσουν ψυχολογικά ή και κοινωνικά προβλήματα. Από τις αναλύσεις διακύμανσης προέκυψαν :

Επιθετικότητα: $F(5,91)=8.18, p<.0001$

Αντικοινωνική Συμπεριφορά: $F(5,91)=15.85, p<.0001$

Θετική Κοινωνική Συμπεριφορά: $F(5,91)=43.76, p<.0001$

Στο Σχήμα 5 βλέπουμε ότι τα δημοφιλή παιδιά είχαν ομοιογενώς χαμηλή βαθμολογία ως προς την επιθετική και αντικοινωνική συμπεριφορά, και δεν παρουσίαζαν στατιστικής σημαντική διαφορά από τα αγνοημένα και τα μέτριας αποδοχής παιδιά ($p>.05$ για την Tukey's post hoc σύγκριση). Παρόλο που και οι τρεις συστάδες διέφεραν σημαντικά μεταξύ τους ως προς τις θετικές κοινωνικές μορφές συμπεριφοράς ($p<.05$), όλες οι συστάδες των δημοφιλών παιδιών είχαν υψηλότερες βαθμολογίες θετικής κοινωνικής συμπεριφοράς ($p<.05$ για την Tukey's post hoc σύγκριση) από τις άλλες ομάδες (δηλαδή, των παιδιών που απορρίπτονται, των παιδιών που οι άλλοι αγνοούν και των παιδιών μέτριας αποδοχής).

Οι συστάδες των δημοφιλών παιδιών παρουσιάζουν πιο μεγάλη ποικιλία ως προς τη θετική κοινωνική συμπεριφορά σε σχέση με την επιθετική/αντικοινωνική συμπεριφορά. Όλα τα δημοφι-

λή παιδιά είχαν χαμηλές βαθμολογίες ως προς την επιθετική και αντικοινωνική συμπεριφορά, αλλά η βαθμολογία τους ποικίλλει ως προς τη θετική κοινωνική συμπεριφορά που επιδεικνύουν.

Συμπεράσματα

Στόχος της εκπαίδευσης στις κοινωνικές δεξιότητες είναι να βελτιώσει τις σχέσεις των παιδιών με τους συνομηλίκους καθώς και τις συμπεριφορές που σχετίζονται με το χώρο του σχολείου, στα πλαίσια μιας γενικότερης προσπάθειας να προληφθούν μελλοντικά προβλήματα προσαρμογής. Η έρευνά μας πάνω στις συμπεριφορές που συνδέονται με το επίπεδο αποδοχής εκ μέρους των συνομηλίκων, καθώς και η προσωπική μας πείρα στην εκπαίδευση των κοινωνικών δεξιοτήτων (Τριλίβα & Chimienti, 1998) υποδεικνύουν δύο βασικά σημεία που σχετίζονται με την άσκηση κοινωνικών δεξιοτήτων:

Πρώτον, το επίπεδο αποδοχής δεν αποτελεί κύριο δείκτη που καθορίζει τις ομάδες των παιδιών που θα μπορούσαν να ωφεληθούν από την άσκηση των κοινωνικών δεξιοτήτων. Συνήθως, κύριος στόχος αυτού του τύπου αντισταθμιστικής παρέμβασης είναι η ομάδα των απορριπτόμενων παιδιών. Η ανομοιογένεια, όμως, που διαπιστώθηκε στις διάφορες ομάδες ενισχύει το επιχείρημα ότι η εκπαίδευση στις κοινωνικές δεξιότητες αφορά όλες τις ομάδες αποδοχής εκ μέρους των συνομηλίκων. Για παράδειγμα, εντοπίσαμε υπο-ομάδες παιδιών που οι άλλοι αγνοούν (31%) και υπο-ομάδες παιδιών μέτριας αποδοχής (21%) με βαθμολογίες θετικής κοινωνικής συμπεριφοράς σημαντικά χαμηλότερες από το γενικό μέσο όρο όλων των παιδιών. Τα παιδιά αυτά θα μπορούσαν να ωφεληθούν από την άσκηση κοινωνικών δεξιοτήτων μέσα στο πλαίσιο των συνηθισμένων δραστηριοτήτων της σχολικής τάξης.

Δεύτερον, η άσκηση κοινωνικών δεξιοτήτων θα πρέπει να στοχεύει τόσο στις θετικές κοινωνικές όσο και στις αντικοινωνικές μορφές συμπε-

ριφοράς. Οι δάσκαλοι και οι εκπαιδευτές δεξιοτήτων συχνά επικεντρώνονται στις επιθετικές/δισπαστικές συμπεριφορές, λόγω του εμφανούς αρνητικού αντίκτυπού τους μέσα στην τάξη. Αρκετοί ερευνητές, όμως, υπογραμμίζουν ότι η απόρριψη εκ μέρους των συνομηλίκων δε σχετίζεται μόνο με την παρουσία επιθετικών/αντικοινωνικών συμπεριφορών αλλά και με την απουσία θετικών κοινωνικών συμπεριφορών. Για παράδειγμα, εντοπίσαμε μια υπο-ομάδα απορριπτόμενων παιδιών (61%) που βρίσκεται κοντά στο μέσο όρο ως προς τις επιθετικές/αντικοινωνικές συμπεριφορές αλλά σημαντικά κάτω από το μέσο όρο ως προς τις θετικές κοινωνικές συμπεριφορές. Οι Parkhurst και Asher (1992) βρήκαν ότι τα επιθετικά παιδιά των ομάδων των απορριπτόμενων παιδιών, των παιδιών που προκαλούν αντιφατικά συναισθήματα και των παιδιών μέτριας αποδοχής δε διαφέρουν ως προς τις αρνητικές συμπεριφορές αλλά ως προς τις θετικές. Για παράδειγμα, τα απορριπτόμενα παιδιά είναι λιγότερο συνεργατικά.

Τα ερευνητικά πορίσματα πάνω στις σχέσεις των συνομηλίκων αποτελούν τα θεμέλια της παρέμβασης στο επίπεδο των κοινωνικών δεξιοτήτων. Μια μελέτη των Chen, Rubin και Sun (1992) δείχνει πώς το περιεχόμενο της εκπαίδευσης στις κοινωνικές δεξιότητες μπορεί να ποικίλλει ανάλογα με το πολιτισμικό πλαίσιο. Οι ερευνητές έκαναν ανάλυση παραγόντων των επιλογών των συνομηλίκων και βρήκαν ότι, για τα παιδιά του Καναδά, στοιχεία της συμπεριφοράς που υποδηλώνουν απομόνωση (όπως "συχνά μένει απ' έξω" και "δυσκολεύεται να κάνει φίλους") ομαδοποιούνται υπό τον όρο Αναστολή (ντροπαλότητα)-Ευαισθησία, ενώ για τα παιδιά της Κίνας, οι ίδιες ακριβώς συμπεριφορές ομαδοποιούνται υπό τον όρο Επιθετικότητα-Δισπαστικότητα. Οι Krispin, Sternberg και Lamb (1992) παρατήρησαν, επίσης, ότι η έννοια του "αυταρχισμού" ήταν διαφορετική για τα παιδιά του Ισραήλ και διαφορετική για τα παιδιά των Η.Π.Α.

Ακριβώς επειδή το περιεχόμενο των αντισταθμιστικών παρεμβάσεων ποικίλλει από πολιτισμό σε πολιτισμό, χρειαζόμαστε περισσότερα

δια-πολιτισμικά δεδομένα πάνω στις σχέσεις των συνομηλίκων, έτσι ώστε να διευκολυνθεί ο έγκαιρος εντοπισμός των παιδιών που βρίσκονται σε κίνδυνο, και ο προγραμματισμός επιτυχών αντισταθμιστικών παρεμβάσεων για να μειωθούν οι πιθανότητες μελλοντικών κοινωνικών και ψυχολογικών δυσκολιών/διαταραχών.

Βιβλιογραφία

- Asendorpf, J. (1990). Beyond social withdrawal: Shyness, unsociability, and peer avoidance. *Human Development*, 33, 250-259.
- Chen, X., Rubin, K. H., & Sun, Y. (1992). Social reputation and peer relationships in Chinese and Canadian children: A cross-cultural study. *Child Development*, 63, 1336-1343.
- Chimienti, G. & Trilivias, S. (1995). Cognitive and behavioral effects of social skills training on Greek and Lebanese elementary-school children. *International Journal of Mental Health*, 23, 53-68.
- Cillessen, A., Van Ijzendoorn, H., Van Lieshout, C., & Hartup, W. (1992). Heterogeneity among peer-rejected boys: Subtypes and stabilities. *Child Development*, 63, 893-905.
- Coie, J. D., Dodge, K. A., & Coppotelli, H. (1982). Dimensions and types of social status: A cross-age perspective. *Developmental Psychology*, 18, 557-571.
- Coie, J. D., Lochman, J. E., Terry, R., & Hyman, C. (1992). Predicting early adolescent disorder from childhood aggression and peer rejection. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 60, 783-792.
- French, D. C. (1988). Heterogeneity of peer-rejected boys: Aggressive and non-aggressive subtypes. *Child Development*, 59, 976-985.
- French, D. C. (1990). Heterogeneity of peer-rejected girls. *Child Development*, 61, 2028-2031.
- Frentz, C., Gresham, F. M., & Elliot, S. N. (1991). Popular, controversial, neglected and

- rejected adolescents: Contrasts of social competence and achievement differences. *Journal of School Psychology*, 29, 109-120.
- Krispin, O., Sternberg, K. J., & Lamb, M. E. (1992). The dimensions of peer evaluation in Israel: A cross-cultural perspective. *International Journal of Behavioral Development*, 15, 299-314.
- Kupersmidt, J. B., & Patterson, C. J. (1991). Childhood peer rejection, aggression, withdrawal, and perceived competence as predictors of self-reported behavior problems in preadolescence. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 19, 427-449.
- La Greca, A. M. (1997). Children's problems with friends. *Session Psychotherapy in Practice*, 3, 21-41.
- Menesini, E. (1993). Il rifiuto dei coetanei nell'infanzia: Bibliografia ragionata. *Eta Evolutiva*, 44, 115-126.
- Mize, J., & Ladd, G. W. (1990). Toward the development of successful social skills training for preschool children. In S. R. Asher & J. D. Coie (Eds.), *Peer rejection in childhood* (pp. 338-361). New York: Cambridge University Press.
- Ollendick, T. H., Greene, R. W., Weist, M. D., & Oswald, D. P. (1990). The predictive validity of teacher nominations: A five-year follow up of at-risk youth. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 18, 699-713.
- Ollendick, T. H., Weist, M. D., Border, M. C., & Greene, R. W. (1992). Sociometric status and academic, behavioral, and psychological adjustment: A five-year longitudinal study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 60, 80-87.
- Parker, J. G., & Asher, S. R. (1987). Peer relations and later personal adjustment: Are low-accepted children at risk? *Psychological Bulletin*, 102, 357-389.
- Parkhurst, J. T., & Asher, S. R. (1992). Peer rejection in middle school: Subgroup differences in behavior, loneliness, and interpersonal concerns. *Developmental Psychology*, 28, 231-241.
- Schneider, B. (1992). Didactic methods for enhancing children's peer relations. *Clinical Psychology Review*, 12, 363-382.
- Τριλίβα, Σ. (1997). Εκπαίδευση για την ανάπτυξη δεξιοτήτων προς μια καλύτερη ζωή. Στο Μ. Α. Πουρκός (Επιμ. Έκδ.), *Ατομικές διαφορές μαθητών και εναλλακτικές προσεγγίσεις* (σ. 303-312). Αθήνα: Gutenberg.
- Τριλίβα, Σ., & Chimienti, G. (1993). Σχέση συμπεριφοράς και κοινωνιομετρικής θέσης σε Έλληνες μαθητές της Γ' και Δ' Δημοτικού σχολείου. *Ψυχολογικά Θέματα*, 6, 39-58.
- Τριλίβα, Σ., & Chimienti, G. (1996). Εφαρμογή προγράμματος άσκησης κοινωνικών δεξιοτήτων σε μαθητές του ελληνικού δημοτικού σχολείου. *Ψυχολογικά Θέματα*, 7(1), 52-65.
- Τριλίβα, Σ., & Chimienti, G. (1998). *Πρόγραμμα ελέγχου των συγκρούσεων*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Walder, L. O., Abelson, R., Eron, L. D., Banta, T. J., & Laulicht, J. H. (1961). Development of a peer rating measure of aggression. *Psychological Reports*, 9, 497-556.
- Williams, B., & Gilmour, J. D. (1994). Sociometry and peer relationships. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 35, 997-1013.

Heterogeneity within children's peer status groups

SOFIA TRILIVAS & GIOVANNI CHIMIENTI
University of Crete, Greece & Isik University, Turkey

ABSTRACT

In this study peer nominations were used to assess antisocial and pro-social behaviors of 105 Cretan 3rd- and 4th-grade boys and girls. Scores were entered in hierarchical cluster analyses to identify behavioral subgroups within peer status groups. Evidence of heterogeneity within status groups included: (a) Among rejected-status children, one subgroup (61%) was not different from average-status children on aggressive and antisocial behaviors, but was substantially lower on pro-social behaviors; (b) Among neglected-status children, subgroups did not differ from average-status children on aggressive and antisocial behaviors, but one subgroup (31%) was substantially below the average-status group on pro-social behaviors. Findings are used to argue that (a) social skills training is relevant to various subgroups of youngsters in the typical classroom, not just rejected children; and (b) attention to pro-social behaviors may be particularly important for improving peer relations and school-related behaviors, and for reducing the likelihood of later negative outcomes.

Key words: Heterogeneity, Level of acceptance within peer status groups, Social performance.

Address: Sofia Trilivas, Department of Psychology, University of Crete, 741 00 Rethymno, Crete, Greece. E-mail: triliva@fortezza.cc.uoi.gr